

Eminescu și Ortodoxia. Vise de tipul vedeniilor duhovnicești în proza eminesciană [III]

Atașamentul lui Eminescu față de Ortodoxie, față de credința străbună, de tradiția românească și de valorile naționale este plener reprezentat ca în nuvela (sau mai degrabă romanul) *Geniu pustiu*, operă în care se regăsesc, *in nuce*, foarte multe dintre ideile și imaginile multiplicare apoi în poeme. Mai precis, acest scurt roman poate fi considerat ca o chintesență a gândirii eminesciene, ca un text esențial care poate să lămurească multe pentru cei care vor să înțeleagă perspectiva lui Eminescu asupra lumii și a istoriei.

În primul rând, Eminescu stabilește dintru început care sunt motivațiile pentru care tradiția este hulită:

Oamenii noștri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic - ba și mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i străin, de-a urî tot ce-i românesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și a cugeta; căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată. (...) Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existența lui Dumnezeu, decât suflete înamorate de limba și datinile străbunilor lor...

Intelectualii României sunt o "intelență falsă care cunoaște mai bine istoria Franței decât pe cea a României... (...) Ei își urăsc țara lor mai rău și mai cumplit decât străinii. O privesc ca un exil, ca o supărătoare condițiune a existenței lor..." și, mai spune Eminescu, dacă ar putea, ar emigra cu toții.

Însă ceea ce ne-a uimit pe noi în acest roman este prezența a trei fragmente, absolut esențiale în înțelegerea a cât de mult era Eminescu un cunoscător autentic al învățăturilor ortodoxe. Mai exact, în aceste fragmente se descriu vedenii care au ca punct de pornire vedeniile duhovnicești cunoscute de poet din cărțile și bibliotecile ortodoxe lecturate. Descrierile vizează anumite vise extatice, pe care unele dintre personaje le au, într-un moment extrem de dureros al vieții lor. Prin urmare, inclusiv contextul este ales ca să fie unul intim realității duhovnicești ortodoxe, așa cum Eminescu o cunoștea din nenumăratele sale lecturi din cărțile Bisericii.

Încă și mai uluitor este conținutul acestor vise, care nu se îndepărtează foarte mult de sursele hagiografice și patristice ortodoxe, care le-au inspirat, vise care nu ar fi putut fi imaginate de un scriitor care nu avea, nu numai cunoștință, dar mai ales o intimizare profundă cu textele esențiale ale Ortodoxiei. Noi nu mai avem, în toată literatura română, descrieri ale unui extaz duhovnicesc sau vis extatic, cu o unică excepție, cea a romanului *Pădurea spânzuraților*, de Liviu Rebreanu.

Cei care au aceste vedenii în vis sunt Ioan, la moartea mamei sale, și Toma, la moartea iubitei sale, Poesis, și respectiv, la moartea Mariei, fiica preotului transilvan torturat și ucis de unguri, și care devine un simbol al martiriului românesc. Vom reda mai jos aceste fragmente:

1. Și iată ce-am visat. De sus, sus, din acele stânci mișcătoare, ce lumea li zice nori, vedeam o rază coborându-se tocmai asupra mea. Și pe rază scobora o femeie îmbrăcată într-o haină lungă și albă... era mai ca mea... Ea mă descântă și din pieptul meu am văzut o turturică mică, albă, ce s-a pus la mama-n brațe... (...) Pe brațele mamei m-am schimbat din turturică într-un copilaș alb și frumos, cu niște aripioare de puf de argint [imaginea cu aripioarele de puf ni se pare o imixtiune romantică - n.n.]

Raza cea de aur se suia cu noi... am trecut printr-o noapte de nouri - prin o zi întreagă de stele, pân-am dat de-o lume de miros și cântec, de-o grădină frumoasă deasupra stelelor. Copacii erau cu foi de nestemate, cu flori de lumină, și în loc de mere luceau prin crengile lor mii de stele de foc. Cărrile grădinei acoperite cu nisip de argint duceau toate în mijlocul ei, unde era o masă întinsă, albă, cu lumânări de ceară ce luceau ca aurul - și de jur împrejur Sfinți în haine albe ca și mama și împregiurul capului lor strălucea de raze.

Este evident faptul că Eminescu inventează, că nu este un vis duhovnicesc, cu adevărat, pentru că se interpune o anumită necunoaștere, care vine din lipsa de experiență personală, precum și un anumit mod de a imagina lucrurile, care se recunoaște din felul în care descrierea este tributară oarecum gândirii lumești și imaginilor care nu se pot despărți de realitatea pământească. Însă există și amănunte care dovedesc aprofundarea de către poet a lecturilor ortodoxe și inspirația lui din acestea.

2. M-am trezit deodată într-un codru verde ca smaragdul, în care stâncile erau de smirnă și izvoarele de ape vergine [ape foarte curate, netulburate - n.n.] și sfinte. Printre arbori cântau privighetori cu glasuri de înger, prin cărări rătăceau umbre [se plimbau suflete,

duhuri - n.n.] diafane și fericite și se pierdeau prin verdura întunecată a dumbrăvilor sfinte. În depărtare vedeam o dumbravă de aur care cu freamățul frunzelor sale cânta o melodie molatecă și lină ca aceea a undelor adormite. Între toate umbrele sfinte și albe, numai eu aveam corp...

Rătăcii ce rătăcii prin pădure, până dedei de un râu cu undele de argint, în mijlocul râului o insulă încongiurată de ape - cu păduri și grădini din a căror mijloc se rădică la ceruri o Biserică naltă cu cupole rotunde - toată de aur gravat, ce strălucea astfel, căci soarele cerului curat se oglindea în cupola cea mare a Bisericei. La țarm era o barcă de aur... Eu mă suii într-însa și, spărgând cu lopețile undele de argint ale râului, ajunsei la malul insulei. Aicea totul tăcea, nu cântau păsări, nimica; numai din Biserică s-auzea un cântec încet, trist, mormântar, ca bocetul ce înădușit lângă patul muribundului. Intrai, prin portalele de aur ale Bisericei, înăuntru.

Pe jos, marmură albă ca laptele, pe sus, arcadele nalte de aur, stâlpii de aur... iconostasul cu icoane nalte și palide de sfinți și îngeri de-o frumusețe suprapământească, ce păreau suflata pe pânze de argint - în altar, o masă de marmură cu Sfintele Taine... În Biserică nu era nimeni jos, ci numai sus în cor cântau călugărițe cântece de mort... Când dintr-o ușă văzui intrând cu lumânări de ceară albă-n mână chipuri palide cu vâlul lung, alb, ce acoperea și capul ..., etc.

Visul se vroia profetic, anunțând moartea lui Poesis.

3. Într-adevăr că muntele pe care dormeam mi se păru una din acele grădini pendante ale Semiramidei, grădini a cărei traptă de sus unită cu cerul răsfața în lumina cea etern neturburată a soarelui, un Eden frumos cu largi alee de palmiferi, cu cărări acoperite cu nicip alb, cu avulsuri de raze lungi și diamantice, cu stânci zdrobite de smirnă, [...] de dulceațile și mirosul ambrei. (...) Cerul era senin ca o boltă de smarand.. (...)

Dar deodată păru că lumea se-nsenină, că gaura în cer începe a deveni din ce în ce mai mare și mai largă, încât prin ea se vedea asupra boltei albastre ce îmbrățișează pământul, o altă boltă cu mult mai naltă, cu mult mai largă, însă de-aur curat și limpede ca lumina cea galbenă a soarelui, astfel încât întreaga acea boltă părea un soare mare, care îmbrățișa o lume, lumea deasupra cerului. Aerul tot era de lumină de aur - totul era lumină de aur, amestecat cu geamătul lin și curat al arpelor de argint în mâinile unor îngeri ce pluteau în haine de argint, cu aripi lungi, albe, strălucite prin întinsul acel imperiu de aur [o Împărăție a Luminii și a aurului haric - n.n.].

Printre îngeri, Toma o vede pe Maria "divinizată, schimbată la față" - adică îndumnezeită, transfigurată, ca un suflet sfânt în Împărăția lui Dumnezeu - "mie însă mi se părea că e geniul martirei națiunii românești, geniu palid și plâns, a cărui singură speranță e Dumnezeu, a cărui singură tărie: cerul."

Foarte interesant este faptul că în acest al treilea și cel din urmă vis, se deschide un cer în altul, se trece dintr-un cer în altul și mai înalt și mai frumos, ca în extazele duhovnicești ale Sfinților.

În plus, câteva versuri introduse, la un moment dat, de Eminescu în acest roman, leagă extazul de priveghere, de nevoie, conform cu tradiția ortodoxă: *Când sufletu-mi noaptea veghea în extaze / Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază ...*

Drd. Psa. Gianina Picioruș.